

УДК 378:78.087.68

Анна Кифенко

ORCID iD 0000-0001-7996-1768

викладач Університетського коледжу,
Київський університет імені Бориса Грінченка,
пр. Гагаріна, 16, 03131 м. Київ, Україна
a.kifenko@gmail.com

КРИТЕРІЇ ТА РІВНІ СФОРМОВАНOSTІ МУЗИЧНО-СЛУХОВОЇ АКТИВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА НА ЗАНЯТТЯХ НАВЧАЛЬНОГО ХОРОВОГО КОЛЕКТИВУ

У статті представлені результати дослідження критеріїв та рівнів сформованості музично-слухової активності майбутніх учителів музичного мистецтва на заняттях навчального хорового колективу. Автор визначає загальну структуру музично-слухової активності, що охоплює взаємозв'язок та взаємодію мотиваційно-ціннісного, акустично-фізіологічного та творчо-виконавського компонентів. У статті конкретизовано характер прояву зазначених показників сформованості музично-слухової активності. Обґрунтовано методику вимірювання даних показників. Розглянуто мотиви, що характеризують погляди, вподобання, музично-естетичні смаки учасників навчального хорового колективу.

Ключові слова: майбутній вчитель музичного мистецтва; музично-слухова активність; музична педагогіка; хоровий колектив.

Вступ. Розвиток вищої педагогічної освіти в Україні в європейському контексті потребує посилення уваги суспільства до якості професійної підготовки вчителів. Сучасна музична педагогіка успадкувала і творчо розвинула на новій соціально-естетичній основі реалістичні традиції української музичної культури. Музична педагогіка зорієнтована на вирішення низки важливих питань стосовно професійної підготовки фахівців різних мистецьких напрямків, пов'язаних із художньою творчістю, інтерпретацією мистецьких творів, репрезентацією творів перед слухачами.

Дослідження в галузі освіти та управління провідних українських фахівців (В. Андрущенко, І. Бех, С. Гончаренко, І. Зязюн, В. Кремень, В. Кудін, В. Луговий, В. Моляко С. Сисоєва та ін.) вказують на те, що гуманітарна і загальнокультурна освіта та гуманістичне духовне і моральне виховання студентів повинні стати домінантою навчально-виховного процесу, а фахову підготовку слід здійснювати на їхній основі. У галузі музичної педагогіки зазначений напрямок у своїх дослідженнях розкривають Е. Абдулін, О. Олексюк, Г. Падалка, О. Рудницька, О. Ростовський, А. Щербакова, О. Щолокова.

Ефективність формування музично-слухової активності майбутніх учителів музичного мистецтва на заняттях навчального-хорового колективу, значною мірою залежить від визначення їхньої рівневої характеристики. Рівень сформованості освіти у педагогіці визначають за розробленими критеріями, які відображають сутнісну характеристику предмета, що вивчається. За К. Кабріль (2015), на основі науково обґрунтованих критеріїв можна не лише

визначити рівень сформованості певного явища, а й прослідкувати динаміку процесу, що вивчається, зосередити увагу на окремих недоліках та окреслити своєрідну схему педагогічної роботи в конкретному напрямку (с. 154). Тож саме розроблення критеріїв стало найбільш відповідальним завданням пошукового етапу нашого дослідження.

Метою статті є висвітлення критеріїв та рівнів сформованості музично-слухової активності майбутніх учителів музичного мистецтва на заняттях навчального-хорового колективу.

Основні компоненти музично-слухової активності. У сучасній науково-педагогічній літературі трактування поняття «критерій» є багатогранним. Зумовлені часом постійні зміни в системі педагогічної освіти, передбачають варіативність підходів до визначення сутності феномена. О. Олексюк у дослідженні формування духовного потенціалу студентської молоді у процесі професійної підготовки визначає три групи критеріїв: афективні, нормативно-регулятивні та поведінкові, що об'єднані низкою показників і проектують закономірності психічних процесів сприйняття та творчої діяльності (Олексюк, Ткач, 2004, с. 264).

Розробка критеріїв та показників сформованості у даному дослідженні неодмінно пов'язується із визначеною нами загальною структурою, що охоплює взаємозв'язок та взаємодію *мотиваційно-ціннісного, акустично-фізіологічного та творчо-виконавського компонентів*.

Поняття «мотиваційно-ціннісний компонент» ми розглядаємо як прояв інтегрованої установки особистості, що зумовлює різновиди музично-

виконавської діяльності. Специфіка та роль мотивації у складному процесі формування музично-слухової активності майбутніх учителів музичного мистецтва полягає в тому, що вона виступає провідною умовою їх фахового самостановлення. Л. Бочкарьов (2006), у компонентній структурі музично-виконавської діяльності виділяє три типи мотивації: експресивна, комунікативна та сугестивна мотивація (с. 79).

Посилаючись на думку вчених П. Гончарука, В. Рибалки, Б. Теплова, Ю. Трофімова та ін., мотиви не тільки детермінують діяльність людини, а й пронизують більшість сфер її психічної активності: сприймання, мислення, уяву, пам'ять (Козій, 2013, с. 41). Саме мотиви визначають цілеспрямовану поведінку особистості, виступають «пусковим механізмом» (С. Сисоєва), «внутрішньою пружиною» (А. Петровський) і регулятором будь-якої діяльності (Сисоєва, 2006, с. 344). Вченими визнано, що мотивація є стимулюючим фактором всіх структурних утворень особистості: її спрямованість, потреби, переконання, цілі, ідеали, смаки, емоції, діяльність. Тож, визначення мотивів студентів на заняттях навчального хорового колективу має першочергове значення в окресленні критеріального апарату нашого дослідження.

Відомо, що діяльності без мотиву не буває, оскільки невмотивована діяльність – це діяльність із суб'єктивно чи об'єктивно прихованим мотивом, тобто мотив – це фактор, який перетворює установки в активну діяльність, дає змогу суб'єкту діяльності зіставляти конкретні ситуації із системою цінностей, якими він керується в поведінці (Леонтьев, 2011, с. 123).

Творчою лабораторією нашого дослідження став студентський хор «Tutti», Університетського коледжу Київського університету імені Бориса Грінченка. До репертуару хору входить значна кількість хорових творів українських та зарубіжних композиторів, обробки народних пісень, твори духовної музики. Серед яких можна відмітити такі як: хорал «Was Gott tut, das ist wohlgetam» Й. С. Баха, «Отче наш» М. Леонтовича, «А вже весна» М. Лисенка, «Богородице Дево» А. Пярта, «Утвердися серце моє во Господе» Д. Бортнянського, «The Lord Gave the Word» Г. Генделя та ін. Твори різнопланові, різні за жанрами та доступні за технічними можливостями колективу.

Методика вимірювання структурних компонентів музично-слухової активності. *Мотиваційно-ціннісний компонент.* До діагностування даного компоненту був розроблений критерій, що давав змогу з'ясувати *міру особистісної спрямованості* майбутнього вчителя музичного мистецтва на вокально-хорову діяльність за такими показниками:

- наявність інтересу до вокально-хорових знань і відповідних умінь;
- вияв художньо-естетичної потреби щодо слухання і виконання широкого репертуару зразків хорової музики на основі практичного та наочно-слухового методу навчання.

Методика вимірювання першого показника проводилась шляхом тестування за модифікованою методикою О. Гребенюка, що дало можливість зафіксувати реальний стан відповідних поглядів, інтересів, уподобань учасників хорового колективу, визначити рівень інтересу до вокально-хорових знань та їхнє ставлення до вивчення дисципліни «Хоровий клас та практика роботи з хором».

Діагностування рівнів сформованості 2-го показника, а саме: вияв художньо-естетичної потреби щодо слухання і виконання широкого репертуару зразків хорової музики на основі наочно-слухового підходу відбувалось, також, методом тестування до змісту якого входило: визначення рівня знань вокального-хорового тезаурусу та рівень компетентності в хоровому мистецтві.

Другий структурний компонент сформованості музично-слухової активності майбутніх учителів музичного мистецтва – *акустично-фізіологічний*, який визначає ступінь вокально-теоретичної підготовленості студентів, рівень засвоєння комплексу акустичних та психолого-фізіологічних основ хорового співу. Йому відповідають наступні показники:

Перший показник: *уміння коректно оцінювати власну музично-виконавську діяльність* досліджували за допомогою кейс-методу. Методика вимірювання полягає в наступному: учасник хорового колективу після попереднього виконання твору в хорі та прослуховування його в аудіо та відео форматі високої якості, виконує свою хорову партію. Нами було запропоновано духовний хоровий твір естонського сучасного композитора А. Пярта «Богородице Дево» (див. Рис. 1). Виконання даного твору вимагає технічної майстерності, активізації гармонічного та мелодичного слуху, академічної манери звукоутворення, ритмічної точності. Мелодія побудована на терцових рухах між жіночими голосами, в середині партії головна тема рухається по секундах, ритм змінний в кожному такті, динаміка рухлива, фразування підкоряється змісту церковного тексту.

Тобто, респондент потрапляє в проблемну ситуацію, де індивідуально, після співу проводить самоаналіз в наступній послідовності:

- знаходить допущені виконавські помилки, що відповідають перерахованим;
- пояснює причину виникнення цих помилок;
- знаходить шляхи вирішення даної проблеми, демонструючи повторно спів.

За результатами проведеного студентом самоаналізу викладач оцінює уміння студента усвідомлювати і знаходити власні виконавські неточності за таким рейтингом:

1 бал – не може проаналізувати власні помилки, повторно не погоджується на корекцію проблемної ситуації. Це відповідає початковому рівню розвитку МСА;

2 бали – частково розкриває самостійно знайдені неточності. Частину помилок вказує викладач, що відповідає середньому рівню МСА;

3 бали – усвідомлює усі свої виконавські помилки, коректно вказує причину їх виникнення та повторно, безпомилково, з урахуванням власних

корекційних дій, виконує хорову партію, що відповідає достатньому рівню МСА.

Рис. 1. А. Пярт «Богородице Дево»

За Р. Арнхеймом (1984), світ звуків і світ психічних станів ґрунтується на єдиній динамічній структурі. При цьому динамічні структури, утілені в музичних акустичних перцептах, – відзначає вчений, – значно ширші, оскільки вони співвідносяться з моделями поведінки, які можна зустріти в будь-якій психічній чи фізичній сферах діяльності (с. 299).

Другий показник: *уміння чути себе в багатоголосі, уміння співати в ансамблі (динамічному, ритмічному, вокальному, інтонаційному) з іншими хоровими партіями.*

Методика вимірювання полягає в наступному: керівник хору пропонує респонденту заспівати свою партію самостійно в ансамблі (квартет), оцінюючи за 3-бальною шкалою:

1 бал – значна кількість інтонаційних неточностей, нестійкість мелодії, порушений ансамбль. Це відповідає низькому рівню МСА;

2 бали – частково порушена інтонація в багатоголосі, частково порушений ансамбль, що відповідає середньому рівню МСА;

3 бали – респондент добре чує себе в багатоголосі, тримає свою мелодичну лінію, співає в ансамблі з іншими хоровими партіями, що відповідає достатньому рівню МСА.

Рівні сформованості музично-слухової активності. Розглянуті вище показники критеріїв сформованості музично-слухової активності було градуйовано таким чином, що за ними можна давати не

тільки позитивні чи негативні відповіді про сформованість зазначених навичок, а й визначати високий, середній чи низький рівень їхньої сформованості. Це стало можливим завдяки конкретизації характеру прояву кожного показника.

Високий рівень сформованості МСА вказує на здатність хориста проводити коректний усвідомлений самоаналіз, визначається умінням точно називати свої музично-виконавські помилки і виправляти більшість з них. Хорист здатний дотримуватися чистоти інтонації, чіткої метроритмічної організації, регулювати положення голосового апарату для збереження вірної артикуляції та дикції, здійснювати виконання різноманітних динамічних відтінків і музичних штрихів. При вербальній характеристиці емоційно-образного змісту хорового твору хорист називає увесь спектр засобів музичної виразності відповідно до художньо-літературного змісту, проводить детальний аналіз емоційних станів і характеристик. При сольному виконанні голос звучить природно, рівно. Присутня стійкість до агогічних змін. У момент введення вокальних або інструментальних додавань, студент впевнено, не зупиняючись, продовжує свою мелодичну лінію.

Середній рівень сформованості МСА вказує на те, що респондент демонструє неповний самоаналіз, розкриває свої помилки і в меншій мірі виправляти їх, наприклад – тільки чистоту інтонації або тільки точність ритмічного малюнка. Частина помилок вказує керівник хору. Студент пояснює при-

чину виникнення помилок, але не завжди коректно: не простежується взаємозв'язок між виконанням і самоаналізом. При вербальній характеристиці емоційно-образного змісту хорового твору хорист визначає базову і частково інші емоції, оперуючи деякими засобами музичної виразності. У співі присутня лише деяка деталізація емоційних станів і характеристик. При сольному виконанні у студента спостерігаються рухи корпусу, що супроводжуються зайвими зусиллями, надмірні прояви міміки. Голос звучить неприродно, немає рівності динамічного звучання, зміни в темпі та ритмі, інтонація нерівна, часті помилки, надмірний прояв емоцій, але присутня виконавська старанність. У момент введення вокальних або інструментальних додавань, студент зупиняється, потім активізує вольові зусилля і продовжує спів.

Низький рівень сформованості МСА характеризується недостатнім самоаналізом, що виражається в невмінні знаходити і виправляти допущені при співі музично-виконавські помилки, пов'язані з чистотою інтонації, точністю метроритму, різноманітністю динаміки, правильністю дикції і артикуляції. При вербальній характеристиці емоційно-образного

змісту хорового твору хорист визначає тільки головний характер, в основному використовує літературно-художній текст. Називає тільки базову емоцію. У співі відсутня деталізація емоційних станів і характеристик. При сольному виконанні у студента з низьким рівнем розвитку МСА спостерігаються щелепні зажими, рухи корпусу, напруження ший та пальців рук. У момент введення вокальних або інструментальних додавань студент зупиняється, збивається і частіше всього не може продовжити виконання.

Висновки. Активізація художньо-творчої діяльності студентів мистецьких спеціальностей є важливим завданням сучасної педагогічної освіти. Адже саме творча діяльність найбільшою мірою сприяє професійному й особистісному становленню майбутніх учителів музичного мистецтва, їх саморозвитку і самореалізації.

Тому питання формування музично-слухової активності майбутніх вчителів музичного мистецтва потребує подальшого вивчення, пошуків нових форм організації навчально-виховного процесу, організації самостійної творчої роботи студентів в хоровому колективі тощо.

Література

- Бочкарёв Л. Психологические аспекты публичного выступления музыканта-исполнителя. *Вопросы психологии*. 2006. № 1. С. 68–79.
- Кабриль К. В. Критерії та показники сформованості ціннісних компетентностей майбутнього вчителя музики в процесі вивчення музично-комп'ютерних технологій. *Наукові записки [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]. Психолого-педагогічні науки*. 2015. № 2. С. 41–45.
- Козій О. М. Ретроспективний аналіз проблеми формування образно-інтонаційних навичок у студентів педагогічних коледжів. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Серія 14. Теорія і методика мистецької освіти. 2013. Вип. 14 (19). Ч. 1. С. 186–190.
- Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность. Москва : Политиздат, 2011. 254 с.
- Олексюк О. М., Ткач М. Педагогіка духовного потенціалу особистості: сфера музичного мистецтва : Навч. посіб. Київ : Знання України, 2004. 264 с.
- Сисоева С. О. Основи педагогічної творчості. Київ : Міленіум, 2006. 346 с.
- Arnheim R. Perceptual dynamics of musical expression. *Musical Quarterly*. 1984. LXX(3). P. 295–309. doi: 10.193/mq/LXX.3.295
- Ferris P. A., Sinclair C., Kline T. J. It takes two to tango: personal and organizational resilience as predictors of strain and cardiovascular disease risk in a work sample. *Journal of occupational health psychology*. 2005. Vol. 10. № 3. P. 225–238.

References

- Bochkariev, L. (2006). Psichologicheskiye Aspekty Publichnogo Vystupleniya Muzykanta-Ispolnitelia [Psychological Aspects in the Public Performance of a Performing Musician]. *Voprosy Psikhologii (Psychological Issues)*, 1, 68–79 (rus).
- Kabryl, K. V. (2015). Kryteriyy ta Pokaznyky Sformovanosti Tsinnisnykh Kompetentnostey Maibutniogo Vchytelia Muzyky v Protsesi Vyvchennia Muzychno-Kompiutornykh Tekhnolohiy [The Criteria and Indicators of the Value Competence Development in the Prospective Teacher of Music Studying Computer Technologies in Music]. *Naukovi Zapysky (Research Notes)*, 2, 41–45 (ukr).
- Kozyi, O. M. (2013). Retrospektyvnyi Analiz Problemy Formuvannia Obrazno-Intonatsiynykh Navychok u Studentiv Pedagogichnykh Koledzhiv [Retrospective Analysis on how Image and Intonation Skills are Developed by Students at Pedagogical Colleges]. *Naukovyi Chasopys NPU Imeni M. P. Drahomanova*. Seriya 14. Teoriya i Metodyka Mystetskoyi Osvity, 14 (19), 186–190 (ukr).
- Leontiev, A. N. (2011). *Dieyatelnost. Soznanie. Lichnost [Activity. Conscience. Personality]*. Moscow, Russia Federation: Politizdat Publishers (rus).

- Oleksiuk, O. & Tkach, M. (2004). *Pedahohika Dukhovnoho Potentsialu Osobystosti: Sfera Muzychnoho Mystetstva* [The Pedagogics of the Personality's Spiritual Potential: the Area of Music Art]. Kyiv, Ukraine: Znannia Ukrayiny (ukr).
- Sysoyeva, S. O. (2006). *Osnovy Pedahohichnoyi Tvorchosti* [The Basics of the Teachers' Creative Activity]. Kyiv, Ukraine: Millennium Publishers (ukr).
- Arnheim, R. (1984). Perceptual dynamics of musical expression. *Musical Quarterly*, LXX(3), 295–309. doi: 10.193/mq/LXX.3.295 (eng).
- Ferris, P., Sinclair, C., & Kline, T. (2005). It takes two to tango: personal and organizational resilience as predictors of strain and cardiovascular disease risk in a work sample. *Journal of occupational health psychology*, 3, 225–238 (eng).

КРИТЕРИИ И УРОВНИ СФОРМИРОВАННОСТИ ЗВУКОВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ МУЗЫКИ

Кифенко Анна, преподаватель Университетского колледжа, Киевский университет имени Бориса Гринченко, ул. Бульварно-Кудрявская, 18/2, 04053 г. Киев, Украина, a.kifenko@gmail.com

В статье представлены результаты исследования критериев и уровней сформированности музыкально-слуховой активности будущих учителей музыкального искусства на занятиях учебного хорового коллектива. Автор определяет общую структуру музыкально-слуховой активности, охватывает взаимосвязь и взаимодействие мотивационно-ценностного, акустически-физиологического и творчески-исполнительского компонентов. В статье конкретизированы характер проявления указанных показателей сформированности музыкально-слуховой активности. Обоснованно методики измерения данных показателей. Рассмотрены мотивы, характеризующие взгляды, предпочтения и музыкально-эстетические вкусы участников учебного хорового коллектива.

Ключевые слова: будущий учитель музыкального искусства; музыкально-слуховая активность; музыкальная педагогика; хоровой коллектив.

THE CRITERIA AND LEVELS OF BUILDING MUSIC AURAL ACTIVITY IN PROSPECTIVE MUSIC TEACHERS AT THE LESSONS OF A TRAINING CHOIR

Kifenko Anna, Lecturer of University College, Borys Grinchenko Kyiv University, 18/2 Bulvarno-Kudryavska Str., 04053 Kyiv, Ukraine, a.kifenko@gmail.com

The article shows the research results of the criteria and levels of building music aural activity in prospective music teachers at the lessons of a training choir. The author accepts the general structure of music aural activity, encompassing interconnection and interaction of motivation and value, acoustic and physiological as well as creative and performing components. The methods of estimating the given indicators have been substantiated. We have studied the motives, underlying choristers' views, preferences and their music and aesthetic tastes. All of them determine the substance of their professional and social competence, the main pivot and the core of a personality, thus forming the contents of motivation and value sphere of participants in a training choir as one of the basic criteria of its music performing competence. There have been described the techniques of estimating all indicators of building music and aural activity.

The high level of mature MAA points to the chorister's ability to perform the correct and conscious self-analysis and clarifies itself by the skill to name precisely his/her music and performance mistakes and to correct most of them. A student with an average level of mature MAA is characteristic of performing an incomplete self-analysis, conveying the ability to show his/her mistakes partly and correct them in the same partial way, i.e. only the purity of intonation or only the accuracy of a rhythmic pattern. The rest of mistakes are shown by the choir's director. The student explains the reason of the following mistake, but not always correctly, as there is no interconnection between his performance and self-analysis. Students with a low level of building MAA are characteristic of an insufficient self-analysis, expressing itself in their disability to find and correct music performing mistakes, made during singing and relating to the purity of intonation, the accuracy of metro-rhythm, the dynamics variety and the correct diction and articulation.

Keywords: choir; music aural activity; music pedagogy prospective; music teacher.

Стаття надійшла до редакції 04.09.2017

Прийнято до друку 05.10.2017